

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Організаційні особливості функціонування та розвитку видів спорту у сучасних кризових умовах

Дмитрієнко В.В., Серeda Н.В.

Харківська державна академія фізичної культури

Анотація. У статті представлено результати проведеного дослідження організаційних особливостей функціонування та розвитку видів спорту у сучасних кризових умовах. Наведено результати проведеного аналізу статистичних даних до яких входять основні організаційно-управлінські показники розвитку видів спорту. Проаналізовано вплив кризових факторів на систему управління спортивними організаціями, підготовку спортсменів та проведення змагань. Розглянуто адаптаційні механізми, які застосовують спортивні федерації, клуби та навчальні заклади для забезпечення безперервності тренувального процесу та змагальної діяльності. Визначено ключові організаційні виклики, з якими стикається спортивна галузь, зокрема фінансові обмеження, логістичні труднощі, питання безпеки спортсменів та необхідність цифрової трансформації.

Ключові слова: організація; види спорту; криза; функціонування; розвиток; організаційно-управлінські аспекти; кризовий менеджмент.

Вступ. Організаційно-управлінські аспекти відіграють вирішальну роль у забезпеченні ефективного розвитку будь-якого виду спорту. Кожен вид спорту має свою специфіку та потребує постійної адаптації до сучасних викликів, цей комплекс чинників охоплює діяльність державних органів, громадських організацій, а також фінансове, матеріально-технічне й кадрове забезпечення (Долгополова & Дмитрієнко, 2025; Полулященко, 2019). Детальний аналіз цих аспектів не лише дає змогу оцінити поточний стан, але й виявити проблемні зони, що потребують особливої уваги, та сформувані обґрунтовані рекомендації для подальшого прогресу (Пітин, 2015; Платонов, 2020).

Дослідження наукових праць, а також періодичних видань стосовно організаційно-управлінських аспектів розвитку видів спорту дозволив: визначити сучасний стан досліджень організаційно-управлінських процесів у розвитку певних видів спорту у сучасних кризових умовах (Дмитрієнко & Серeda, 2025; Серeda, 2025); виявити провідні світові та національні тренди розвитку цього виду спорту. Аналіз документів застосовувався для отримання фактичних та статистичних відомостей. Зокрема, було проаналізовано ключові нормативно-правові акти України у сфері фізичної культури і спорту (<https://orienteering.sport/>; <https://orienteering.org.ua/>), а також статистичний

Звіт фізичної культури і спорту (<https://surli.cc/wcocrm>; <https://surli.li/bsvvtld>; <https://surli.lu/ihvtrh>; <https://surli.li/zhcavr>). Визначено обґрунтування та використання рекреаційно-оздоровчої технології на основі засобів оздоровчого туризму та орієнтування (Гончарова & Бутенко, 2015; Одеров та ін., 2023; Пархоменко, 2018).

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами і темами. Наукове дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри менеджменту фізичної культури «Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту (державний реєстраційний номер 0124U005031)» на 2025-2028 роки.

Мета дослідження: визначити організаційні особливості функціонування та подальшого розвитку певних видів спорту у сучасних кризових умовах.

Матеріал і методи дослідження. Для вирішення поставленої мети дослідження використовувалися такі методи: аналіз літературних джерел та документів, організаційний аналіз, системний аналіз, анкетування, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. З метою забезпечення об'єктивності та достовірності результатів дослідження, було здійснено детальний аналіз розвитку видів спорту за кризовий період. Основним джерелом інформації виступають щорічні звіти з фізичної культури та спорту, підготовлені Міністерством молоді та спорту України. Аналіз динаміки показників за період 2021-2024 років є особливо актуальним, оскільки цей часовий проміжок характеризується суттєвими соціально-політичними та економічними змінами в країні. Зокрема, дослідження дозволяє оцінити вплив пандемії COVID-19, яка спричинила тимчасове призупинення змагань та обмеження тренувального процесу, а також наслідки повномасштабного вторгнення, що вимагає від спортивної сфери швидкої адаптації до нових реалій. У межах даного аналізу будуть досліджені основні показники, що характеризують різні аспекти розвитку видів спорту:

1. Кількісні показники залученості:

- Кількість осіб, що займаються видами спорту, усього.
- Розподіл спортсменів за типами спортивних закладів: дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ), школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ), центри олімпійської підготовки (ЦОП), заклади спеціалізованої освіти, спортивні клуби (включно з клубами закладів фахової передвищої та вищої освіти), а також регіональні центри «Інваспорт».

- Аналіз гендерного складу, зокрема кількість жінок, які займаються відповідним видом спорту.

2. Кадрове забезпечення:

- Загальна кількість працівників фізичної культури і спорту, які проводять заняття.
- Кількість штатних тренерів-викладачів та їх розподіл за місцем роботи.
- Кваліфікаційний склад: кількість тренерів-викладачів, які мають спеціальну вищу освіту з фізичної культури і спорту.

- Аналіз гендерного складу серед працівників.

Згідно з отриманими результатами дослідження, загальна кількість спортсменів характеризується значним спадом із наступним поступовим відновленням. У 2021 році цей показник становив – 3817 осіб. Однак, з початком повномасштабної агресії у 2022 році відбулося різке скорочення чисельності до 2435 осіб, що становить приблизно 36 % спаду. Це суттєве зменшення було спричинене вимушеним припиненням тренувань і змагань у багатьох регіонах України, а також міграцією населення як всередині країни, так і за її межі.

Однак, надалі динаміка свідчить про поступове відновлення та адаптацію спортивної спільноти до умов воєнного часу. У 2023 році чисельність спортсменів зросла до 2498 осіб, а у 2024 році – до 2831 особи. Таке зростання демонструє ефективність організаційно-управлінських зусиль, спрямованих на підтримку і відновлення спортивної діяльності в умовах війни.

До основних чинників, що сприяли відновленню, відносять: релокацію спортивних клубів та шкіл у відносно безпечні регіони, переорієнтацію навчально-тренувальних програм, зокрема перехід до онлайн-форматів та тренувань у менших групах, адаптацію змагального календаря, що дозволило проводити частину змагань у тилу.

Для розуміння структури розвитку відповідного виду спорту та визначення його стійкості до впливу зовнішніх факторів, важливо дослідити зміни в розподілі спортсменів залежно від типів спортивних установ. Наведені дані свідчать про суттєві зміни в організаційній структурі спортивного орієнтування. Традиційно найбільше спортсменів залучають Дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ). Однак, з 2021 по 2022 рік кількість їхніх вихованців зменшилась більш ніж удвічі – з 1926 до 940 осіб. Цей різкий спад відображає значний вплив воєнних дій на діяльність цих державних установ.

Проте, у 2023 та 2024 роках спостерігається поступове відновлення: кількість спортсменів збільшується до 955 і 1029 осіб відповідно. Це свідчить про здатність ДЮСШ адаптуватися до складних умов, що ще раз підтверджує їхню важливу роль у системі підготовки спортивного резерву. Паралельно, спортивні клуби також проявили значну стійкість. Незважаючи на скорочення кількості спортсменів у 2022 році (з 1736 до 1358 осіб), у 2023 році вона зросла до 1395 осіб, а у 2024 році залишилася практично стабільною – 1383 особи. Це свідчить про те, що клубна система, як гнучкіша форма організації, попри всі труднощі, продовжує ефективно функціонувати та залишається важливим елементом розвитку видів спорту на локальному рівні.

Висновки. За результатами проведеного дослідження визначено значне зниження показників у 2022 році, що є прямим наслідком повномасштабного вторгнення. Це вплинуло на всі аспекти: кількість осіб, які займаються спортивним орієнтуванням, скоротилася на 36 %; чисельність тренерського складу знизилася на 18 %. Однак наступний період засвідчив поступове та стабільне відновлення, що свідчить про високу адаптивну здатність і життєздатність спортивної спільноти. У 2023-2024 роках відзначено позитивну динаміку зростання, яка доводить результативність заходів, спрямованих на збереження і відновлення спортивної діяльності в умовах воєнного конфлікту.

Аналогічну тенденцію зафіксовано і в кадровому складі: після суттєвого спаду у 2022 році кількість працівників, особливо штатних тренерів-викладачів, у 2024 році не лише повернулася до довоєнного рівня, але й перевищила його. Це вказує на ефективне управління та високу стійкість фахівців. Аналіз організаційної структури виявив, що найбільшу стійкість до зовнішніх викликів продемонстрували дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ) та спортивні клуби, які залишаються ключовими ланками системи підготовки спортсменів. При цьому відзначено зміни в організаційній структурі, зокрема, активну роль починають відігравати нові структури, як-от громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості. Це свідчить про зростання значення низових ініціатив у формуванні стійкості системи.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Визначити ступінь впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на розвиток та функціонування видів спорту.

Література:

- Гончарова, Н. М., & Бутенко Г. О. (2015). Обґрунтування та розроблення рекреаційно-оздоровчої технології на основі засобів оздоровчого туризму та орієнтування для дітей молодшого шкільного віку. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 26-32.
- Дмитрієнко, В., & Серeda, Н. (2025). Організаційні аспекти розвитку спортивного орієнтування. *Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини: зб. тез. III Всеукр. наук. конф., присвяч. Дню науки в Україні (електронне видання)*. Харків: ХДАФК, 190-191.
- Долгополова, Н., & Дмитрієнко, В. (2025). Використання GPS-трекерів та акселерометрів для моніторингу рухової активності у спортивному орієнтуванні. *Проблеми та перспективні напрями розвитку сучасного спорту: актуальні питання теорії та практики: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. міжнар. дню спорту на благо миру та розвитку (електронне видання)*, 156-158.
- Звіт із фізичної культури і спорту за 2021 рік : наказ Міністерства молоді та спорту України від 27.09.2021 р. № 3589. Верховна Рада України. URL: <https://surli.cc/wcocrm>
- Звіт із фізичної культури і спорту за 2022 рік : наказ Міністерства молоді та спорту України від 27.09.2021 р. № 3589. Верховна Рада України. URL: <https://surli.li/bsvvtld>
- Звіт із фізичної культури і спорту за 2023 рік : наказ Міністерства молоді та спорту України від 27.09.2021 р. № 3589. Верховна Рада України. URL: <https://surli.lu/ihvtrh>
- Звіт із фізичної культури і спорту за 2024 рік : наказ Міністерства молоді та спорту України від 27.09.2021 р. № 3589. Верховна Рада України. URL: <https://surli.li/zhcavr>
- Одеров, А. М., Бабич, М. О., Небожук, О. Р., Панькевич, Я. А., Губа, А. В., Шлямар, І. Л., & Дунець-Лесько, А. В. (2023). Основи формування військово-прикладних навичок військовослужбовців засобами спортивного орієнтування. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Вип. (8(168)), 109-112.
- Офіційний сайт міжнародної федерації орієнтування IOF URL: <https://orienteering.sport/>
- Офіційний сайт Федерації спортивного орієнтування України URL: <https://orienteering.org.ua/>
- Пархоменко, В.К. (2018). Види змагань зі спортивного орієнтування (бігом, на лижах, на велосипедах, рогейн, трейл-О та інші): методичні матеріали для студентів.: НУБіП України, 28.
- Пітин, М. П. (2015). Теоретична підготовка в спорті : монографія. Львів : ЛДУФК, 53.
- Платонов, В. М. (2020). Сучасна система спортивного тренування. Київ : Перша друкарня, 704.

- Полулященко, Т. (2019). Методика навчання технічним навикам спортивного орієнтування новачків. *Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук XXI століття : зб. наук. робіт учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15-16 бер. 2019 р.)*. Одеса, 25-36.
- Середа Н.В. (2025). Організаційні аспекти функціонування сфери фізичної культури і спорту в умовах воєнного стану. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: збірник наукових праць*. Харків: ХДАФК, 18-22.

Відомості про авторів:

Дмитрієнко Владислава Володимирівна – здобувачка вищої освіти II магістерського рівня

Харківська державна академія фізичної культури

<https://orcid.org/0009-0001-6488-2407>

E-mail: turnervlada625@gmail.com

Середа Наталія Віталіївна – доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, в.о.зав. кафедри менеджменту та правового регулювання спортивної діяльності

Харківська державна академія фізичної культури

E-mail: sereda_nataliya86@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-8320-3000>

Надійшла до редакції 10.01.2026 р.